

CIUTAT

REVISTA DE PALMA

Desembre 2020 Núm. 4

LA CIUTAT RECUPERADA

CIUTAT

REVISTA DE PALMA

Edita:

PALMA XXI

www.palmaxxi.com
info@palmaxxi.com

Ciutat és una publicació independent i plural que defensa la llibertat d'expressió. Les opinions expressades a les seves pàgines no són assumides necessàriament per Palma XXI, sinó que pertanyen als seus autors i autores, que en són responsables.

Foto de portada: Xisco Bonnín, de la seva sèrie "Adéu, Barri Xino, adéu".

EN AQUEST NÚMERO DE CIUTAT

Entrevista: Tomàs Fortuny, arquitecte
05

Parc sí, pàrquing no!
Pere Nicolau
10

La Calatrava: de barri degradat a ??
Edita Navarro
12

Peatonalitzacions: eines per a recuperar la ciutat? Eixos Blanquerna i Fàbrica
Maria Gómez
14

S'Escorxador, exemple d'edifici viu
Pere Rabassa
16

Notícies de Ciutat
17

El futur de Palma: notícies de les entitats
18

La Ciudad Cuántica, per Lourdes Durán
19

EDITORIAL

Moltes polèmiques que es varen donar fa ara 120 anys quan es varen esbucar les murades, tornen a estar vigents ara. La ciutat ha de créixer cap al futur, diuen uns. La ciutat ha de conservar els costums i tradicions, així com el patrimoni que ens han llegat els nostres avantpassats, diuen altres. La veritat segurament és que les dues parts tenen raó. Els exemples que avui ens exposen tan amablement els nostres convidats, són testimoni d'aquesta lluita entre el passat i el futur. La manera de reconciliar els dos temps ens donarà una ciutat o una altra.

Segons ens diu Pere Nicolau, la recuperació d'espais i edificis públics per a la ciutat, necessita d'un còctel de moltes coses: "consciència col·lectiva, rectificació, demolició, envergadura, determinació política i eficiència arquitectònica". A més de circumstàncies favorables que de vegades només l'atzar produeix. El Parc de la Mar va ser una conquesta ciutadana molt important. Ara tendríem un aparcament d'autocars... Impensable!. També va ser important la confluència de diverses persones que, amb el seu talent, varen fer possible una obra pública moderna però ara ja clàssica.

"Una vegada més constatem que la vida dels edificis pot perdurar amb nous usos que es beneficien de la seva qualitat arquitectònica indiscutible", ens diu Pere Rabassa xerrant de S'Escorxador, que és un exemple de rehabilitació molt positiva per a la ciutat. Veure com un edifici tan industrial i amb tants d'anys s'ha convertit en un centre cultural i social d'èxit, ens ha de fer pensar.

Les obres de rehabilitació del Puig de Sant Pere són un exemple de que la intervenció pública és necessària en els espais degradats o amenaçats per un mal ús, com ens explica Tomàs Fortuny a l'entrevista que inclou aquest número de *Ciutat*. També la importància d'actualitzar els projectes començats fa 30 anys, com bé explica Edita Navarro sobre la Calatrava. "El nostre barri comença a semblar que no existeix perquè d'una banda s'envelleix i d'altre cada vegada hi ha menys joves i nins, i han desaparegut els comerços que teníem: la buidor i falta de vivesa està servida".

El turisme mal entès i mal gestionat amenaça avui tot el centre històric, el port i tota la costa de Palma. Els barris, els parcs, els edificis i els carrers poden recobrar força i servir a la ciutadania si la intervenció pública deixa de mirar el turisme con la solució dels problemes de la nostra ciutat. Si fa bons projectes i els duu a terme amb un diàleg permanent amb la ciutadania. Com ens recorda Maria Gómez al seu article: "La dificultat no es troba en la tipologia de la intervenció sinó, més aviat, en l'acceptació ciutadana de la proposta i en la necessitat de redacció d'instruments urbanístics que l'acompanyin per assegurar la preservació dels comerços de proximitat, evitar la concentració de bars i restaurants i assegurar el descans nocturn. Fets que vam aprendre bé amb l'execució dels eixos de Fàbrica i de Blanquerna".

Esperem que aquest número de *Ciutat* doni elements de reflexió i anàlisi per continuar recuperant Palma.

CARTOGRAFIA DE LA RECUPERACIÓ

“El Puig de Sant Pere va ser un laboratori de la recuperació dels barris”

**Entrevista amb Tomàs Fortuny
Arquitecte**

Tomàs Fortuny, arquitecte i veí de Son Sardina. Va ser gerent del Patronat Municipal d'Urbanisme i va participar, primer des del Col·legi d'Arquitectes i després des de l'Ajuntament, en la rehabilitació i recuperació de quatre barris del centre històric: el Puig de Sant Pere, Es Jonquet, Sa Calatrava i Sa Gerreria. Creu profundament en la necessitat dels criteris històrics i tècnics per a la recuperació dels barris degradats però sobretot, en la necessitat de tenir en compte els veïns i veïnes.

Comencem pel primer pla especial, el del Puig de Sant Pere. Què estava passant al barri abans de la seva rehabilitació?

Hi havia una degradació molt forta i grans interessos econòmics, perquè una entitat havia comprat es Baluard de Sant Pere i intentaven fer-se seva tota la zona del carrer Pòlvora, varen fer pressió i tirant els edificis que compraven, fins que hi va haver un enfonsament, i va morir una persona, va ser un trauma i l'ajuntament va començar a declarar edificis en runa.

L'Ajuntament no sabia què fer amb el barri, la idea que tenien era tirar-ho tot i tornar-ho a fer de nou. Nosaltres defensàvem que era tot el contrari: un barri amb una història de vuit segles s'ha de preservar, i tractar com una feina d'artesia, després d'una profunda anàlisi detallada. Per això nosaltres vàrem aixecar tots els plànols de totes les cases, teníem un topogràfic del barri complet. Ningú ho havia fet abans. Inclús en Gabriel Alomar, només assenyala als seus mapes els grans palaus, edificis i esglésies del Puig de Sant Pere. La resta d'edificis no apareixen, tot i que són igual de l'època gòtica o fins i tot d'abans, i la seva proposta pel barri era fer una nova ordenació, sense tenir en compte la trama històrica de carrers que ve de l'època musulmana. El mateix Gabriel Alomar va reconèixer que s'havia equivocat no incloent als seus plànols el Puig de Sant Pere i Sa

Calatrava, com a zones a conservar.

Com es va canviar aquesta dinàmica d'arrasar amb els barris de la ciutat antiga?

El 1969, amb la declaració de tot el centre antic com a Monument històric, es va aturar aquesta tendència d'arrasar el centre, com va passar amb la reforma de Jaume III i la plaça de l'Olivar. L'entrada a la democràcia també va implicar grans canvis, en l'urbanisme de Ciutat.

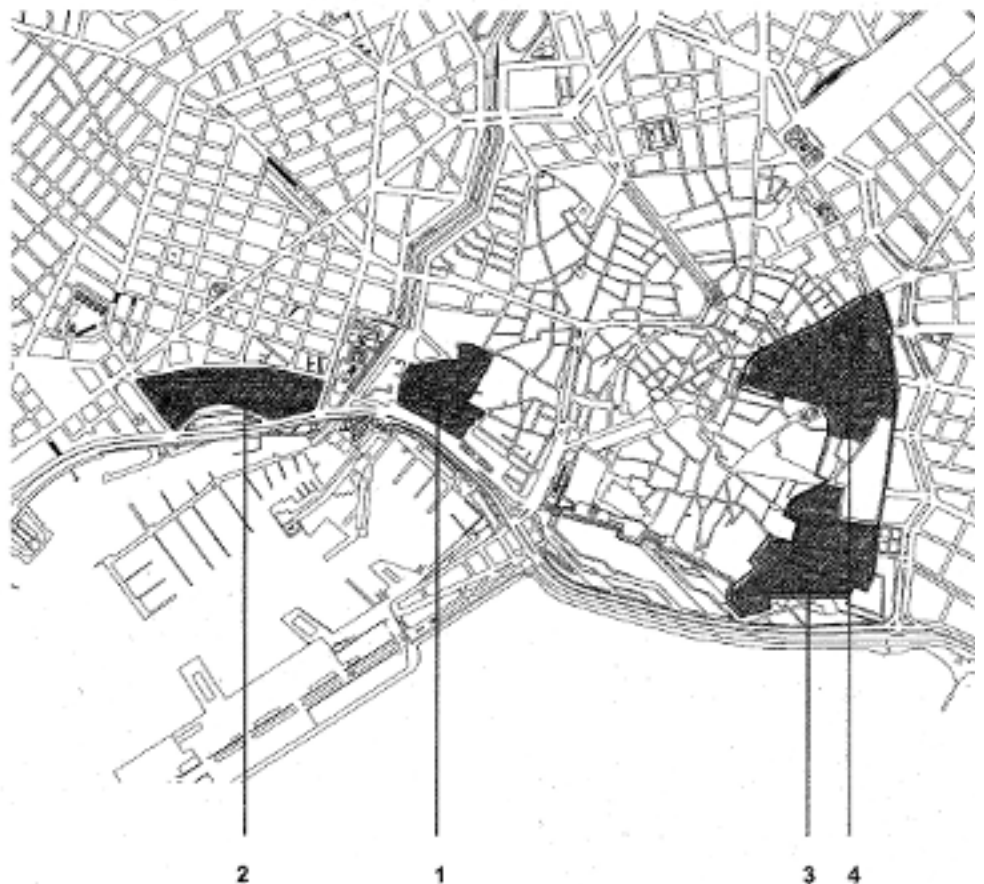
Estam parlant dels anys 70, finals del franquisme. Ens vàrem començar a ajuntar una sèrie d'arquitectes joves que volíem intervenir a la ciutat i vèiem que des de l'administració no podríem. Així que ho vàrem fer des del Col·legi d'Arquitectes. Un dels arquitectes vivia allà al Puig i jo que vaig néixer al barri de Santa Creu,

vàrem començar a entrar en relació amb la gent per "dibuixar" tot el barri. Els veïns, que no tenien interès partidista, tenien inquietud per millorar el seu barri.

Al Puig de Sant Pere es va crear la primera associació de veïns de Palma, al final de la dictadura. Vàrem convèncer els veïns que havien de lluitar pel seu barri. Una de les màximes de les primeres eleccions en democràcia va ser, a més del "Parc Si, Pàrquing No" (en referència a la lluita pel Parc de la Mar) va ser "El Puig per als seus habitants".

Es va fer una gran exposició al Col·legi d'Arquitectes, i el batle Paulí Buchens, el primer designat després de la mort de Franco, ens va cridar per saber la nostra opinió sobre el que s'havia de fer al Puig de Sant Pere.

ACTUACIONES PÚBLICAS REALIZADAS EN EL CENTRO HISTÓRICO DE PALMA DE MALLORCA:

BARRIOS OBJETO INTERVENCIÓN PÚBLICA: PUIG DE SANT PERE - EL JONQUET - CALATRAVA - SA GERRERIA

Però amb els nous ajuntaments democràtics va haver-hi un canvi de paradigma. Es va signar un conveni Col·legi d'Arquitectes - Ajuntament, i es va encarregar el Primer Pla Especial de reforma Interior a un Equip d'Arquitectes de prestigi de Catalunya.

Amb la nova entrada dels Ajuntaments democràtics es va crear el Patronat Municipal de l'Habitatge, i es va agafar el Puig de Sant Pere com un pla pilot de recuperació d'un barri de la ciutat antiga tenguent en compte les necessitats dels seus habitants. 34 arquitectes vàrem intervenir en la redacció de projectes dins una zona de quatre hectàrees. Cada edifici es va anar rehabilitant a base de concursos.

El Puig de Sant Pere va ser el primer barri que es va començar a recuperar.

Rehabilitació patrimonial i adaptació a les necessitats dels habitants actuals. Com vàreu fer per conciliar les dues línies d'acció?

Teníem un problema: s'havien de fer habitatges de protecció oficial, per aconseguir un finançament assumible, i la rehabilitació no estava plantejada dins la llei i per tant no funcionava. Havíem de cercar fórmules noves. Amb altres municipis d'Espanya vàrem aconseguir que s'aprovàs un conveni marc a cada ciutat amb el "Ministerio de La Vivienda". Es varen aprovar 1.000 milions de les antigues pessetes per començar a rehabilitar. Gràcies a aquestes ajudes es va

Foto: Wikipedia.

poder començar a rehabilitar el Puig de Sant Pere. Es varen fer 112 habitatges de protecció oficial. Va ser un barri pioner a Espanya, combinant la rehabilitació d'una zona històrica amb la construcció de vivenda de protecció oficial. Ens cridaven de per tot per conèixer com ho havíem fet. Juntament amb Vitòria, Barcelona, Santiago de Compostel·la, etc. érem varies ciutats que impulsàvem aquest paradigma de conservació del patrimoni i recuperació per als seus habitants. El Puig de Sant Pere va ser el laboratori.

Després de tants anys, quina valoració féu d'aquest laboratori?

Va tenir aspectes molt positius i alguns no tant. Durant molts anys el Puig de Sant Pere va estar molt degradat, ningú s'atrevia a entrar-hi ni la propietat privada a invertir-hi. Fins que no es va fer la Rehabilitació d'Es Baluard i el Museu i la ciutat va entrar al barri no es va començar a revitalitzar. Ha canviat molt el barri! Es va fer la Biblioteca de Can Sales, per exemple. El barri s'ha anat normalitzant i integrant de nou dins la ciutat.

“Sempre vàrem treballar mà a mà amb els veïnats. Una actuació sense tenir-los en compte hagués estat impossible”

Això també va tenir una cara negativa: l'Ajuntament va expropiar-ho tot i hi va haver un excés d'habitatge públic i la iniciativa privada no hi va entrar fins fa molt poc temps.

Quin barri va continuar amb el procés de recuperació?

A es Jonquet, l'Associació de Veïns ens va demanar ajuda al Col·legi d'Arquitectes, i seguint la línia del Puig de Sant Pere vàrem dibuixar tot el barri de dalt a baix. Era un antic barri de pescadors i moliners, eren construccions molt mal fetes, de molt mala qualitat. Vàrem recuperar dos molins, vàrem fer més de quaranta habitatges de protecció oficial. Tot mà a mà amb els veïnats. Una actuació sense tenir-los en compte hauria estat impossible. En aquell moment no hi havia els serveis socials que tenim ara, les associacions de veïnats feien aquesta tasca. A es Jonquet els veïnats el que no volien era que el seu barri fos una continuació del passeig Marítim, els habitatges que es varen rehabilitar anaven destinats a real·lotjar la gent del barri, es va construir un Centre de dia per persones majors i es va recuperar un antic Teatre. Hi ha una Associació de Veïns que segueix mantenint l'esperit rehabilitador, enfront a intents privats de modificar el PERI aprovat, però sortosament s'han aturat des de l'Ajuntament.

I després sa Calatrava.

I seguirem amb sa Calatrava, que havia estat un barri de curtidors de pell, la gent major recordava aquella olor de marroquineria que trobes encara a Marroc. Vàrem fer el mateix sistema: dibuixàrem il·leta per il·leta, casa per casa tot el barri. També vàrem treballar amb l'associació de veïnats. Ara a es Jonquet i sa Calatrava, vàrem tenir una dificultat que no vàrem tenir a es Puig de Sant Pere: ja havia entrat la droga, i això augmentava la degradació social i del barri. A sa Calatrava nos vàrem trobar amb set punts de venda de

“La rehabilitació d'un barri sempre ha d'anar acompanyada de polítiques d'habitatge perquè els veïns no es vegin obligats a sortir”

droga. La iniciativa privada no entrava ni loca. Un edifici que està a primera línia, ens l'oferien per 10 milions de pessetes, i al cap de 5 anys d'iniciar la recuperació en demanaven 100. L'actuació de l'Ajuntament va revalorar el barri i va començar a entrar la iniciativa privada. Actualment s'hi han construït quatre hotels, amb gran preocupació dels veïnats, per l'impacte que té dins la vida social del barri, per l'efecte de gentrificació.

Aquí no començà la gentrificació del barri, o l'expulsió dels seus veïnats?

Nosaltres sempre vàrem tenir clar que la rehabilitació dels barris havia de venir acompanyada d'una bona promoció d'habitatge d'interès social, perquè els veïnats no haguessin de sortir per la pressió de la iniciativa privada. Si no donaves aquesta oportunitat des de

l'administració, la gent era expulsada del barri. A sa Calatrava es varen fer habitatges per a la gent major, el Centre social Ciutat Antiga, un centre de dia i el Teatre Xesc Fortesa. Però segueix existint el perill de gentrificació.

L'últim barri del centre antic a ser rehabilitat fou sa Gerreria. Com valorau aquesta intervenció?

Era un barri molt més extens, el doble del Puig de Sant Pere, així que no vam poder dibuixar-ho tot tan minuciosament. Hi ha arquitectes dels que varen participar en el Puig, que consideren que la rehabilitació de sa Gerreria ha estat un fracàs perquè tot es va esbucar, jo no hi estic d'acord. De les 8 hectàrees que té el barri només se'n van tirar 1,2. Per l'actuació de la Unitat 2-B, al costat de la Porta de Sant Antoni. És el barri del centre històric amb més habitatges de protecció oficial, (112 es varen fer) i amb més equipaments del Centre Històric on es varen fer molts equipaments: el centre Flassaders, el Poliesportiu S'Estel, un Centre de dia i habitatges per la tercera edat,, oficines municipals, entre elles el Patronat de l'Habitatge que feia feina des de dins el barri, Un passeig per l'Artesania, amb 39 locals amb intenció de recuperar l'activitat artesana al barri, etc. De fracàs, res.

Es Jonquet. Foto: Arca.

Sa Gerreria. Foto: Xisco Bonnín.

Si bé és cert que la construcció d'una zona nova als voltants de la plaça Raimundo Clar (tot i que es va reconstruir la trama de carrers, en superfície) i d'un gran aparcament a sota va ser una intervenció que va rompre amb la línia de rehabilitar edifici per edifici i no esbucar que havíem seguit als altres barris. Era la filosofia de l'Ajuntament en aquell moment. Però així i tot, en aquella zona, el promotor va haver d'afegir 50 habitatges de protecció oficial, que hem de sumar als construïts per l'Ajuntament, (total 150 HPO) i molta gent jove de ciutat hi va poder anar a viure.

Però ni una sola família que habitava el barri i desitjava continuar-hi va haver d'abandonar-lo.

Acabada la rehabilitació urbanística i arquitectònica acaba el procés de recuperació d'un barri?

Jo crec que no, tot i que aquesta ha estat la tendència de l'Ajuntament. Acaba la intervenció i se'n va. El centre històric s'ha de seguir mantenint i sobretot aquests barris tan vulnerables. A sa Gerreria, a es Jonquet, hi ha hagut perill de tornar a perdre el barri (per l'excés de terrasses, bars, lloguer turístic, etc.) un cop finalitzada la rehabilitació. L'única cosa que mantenim ara des

del Patronat són els habitatges de protecció oficial, les infraestructures i els equipaments, però perquè aquests barris conservin el seu tarannà popular tradicional, s'hauria de fer més inversions i control de l'activitat en aquests barris. La rehabilitació d'aquests barris històrics necessita un seguiment i control de la seva activitat, perquè l'evolució dels mateixos no arribi a transformar-se en involució i gentrificació

“La rehabilitació d'aquests barris històrics necessita un seguiment i control de la seva activitat, perquè l'evolució dels mateixos no arribi a transformar-se en involució i gentrificació”

Com abordar la recuperació o rehabilitació d'altres barris que no gaudeixen de tanta protecció com els que estan al centre històric?

Nosaltres vàrem treballar també en el pla de rehabilitació de la Soledat. Allà es volia xapar el barri, obrint el carrer Caracas i el carrer Reis Catòlics com a grans avingudes. Hi havia la fàbrica Can Ribes, l'origen del barri, que es volia arrasar al pla de rehabilitació original. Això no tenia sentit.

Vàrem fer un estudi del conjunt industrial de la fàbrica, en col·laboració amb el Col·legi d'Enginyers Industrials i l'Ajuntament va redactar un nou PERI de La Soledat -Nou Llevant i que finalment es va recuperar una part de la fàbrica i es va construir un Centre de dia i Habitatges per a gent gran, i ara es pretén continuar recuperant la resta del conjunt fabril, com a equipaments dinamitzadors.

La fórmula dels centres de dia és que els habitatges adaptats són adjudicats a persones majors durant tota la seva vida mentre tinguin un grau d'autonomia per valer se tots sols, després s'entreguen a una altra persona, per no afavorir l'especulació i que altra població major del barri en pugui gaudir. No s'ha de perdre el sentit de l'habitatge d'interès social: que la gent pugui seguir vivint al seu barri, mentre tenguin autonomia. Si no, de què serveix recuperar els barris?

PARC SÍ, PÀRQUING NO!

Per Pere Nicolau

Arquitecte i membre de l'equip "Zócalo",
autor del projecte del Parc de la Mar

Foto: Arxiu Pere Nicolau.

*"Si le nez de Cléopâtre eût été plus court, toute la face
du monde aurait changé"*

Blaise Pascal.1670

El 1969 el Ministeri d'Obres Públiques construí una nova autopista, la de Llevant, entre Palma i l'aeroport, com a conseqüència del constant increment dels turistes que arriben a l'illa amb avió. Tres anys després l'Estat va cedir a l'ajuntament de Palma els terrenys entre la nova autovia i les murades i va aprovar el projecte del parc, redactat per el Ministeri d'Obres Públiques.

El procés constructiu es va iniciar l'any 1973 quan el alcalde accidental va adjudicar les obres a l'empresa Parkmar SA.. Consistien, entre altres, en fer un gran aparcament d'autocars a l'esplanada guanyada al mar entre l'autovia de Llevant i el conjunt històric artístic format per S'Almudaina, la Seu, i altres edificis històrics rellevants paisatgísticament "sustentats" per el sòcol de la murada renaixentista.

Es varen produir moltes i continuades crítiques, des de moltes instancies, creixent amb intensitat a mida que avançaven les obres. Roland Penrouse, Alexandre Cirici-Pellicer, Joan Miró, Sert, Gabriel Alomar, Josep Francesc Conrado, i molts d'altres es pronunciaren obertament en contra del que s'estava executant.

"Parc sí, pàrquing, no!" va esser el lema de la campanya ciutadana contra les actuacions iniciades.

L'any 1976 el darrer ajuntament franquista, presidit per Paulí Buchens, preocupat pel caire que prenien els esdeveniments, va paraitzar les obres, rescatà la concessió i convocà el "Concurso de anteproyectos para restructuración, plantación y acondicionamiento definitivo como parque urbano del Parque del Mar"

Un jurat amb participació de organismes oficials de l'Administració, entitats ciutadanes i col·legis professionals presidit per l'arquitecte de fama mundial Josep Lluís Sert i en el que destacaven personalitats de l'arquitectura com Oriol Bohigas, entre altres, examinaria les propostes presentades, atorgant un premi i tres accèssits.

"Zocalo", va esser el nom escollit per l'equip guanyador del premi del concurs. Era l'any 1977.

El Parc es un dels espais d'aquest tipus mes visitats del nostre país. Ha estat publicat a prestigioses revistes d'arquitectura d'àmbit mundial com, Architecture d'aujourd'hui de Paris, Architectural Review de Londres o Topos de Múnic.

El nostre projecte proposava la rectificació de les obres existents. Es varen eliminar els milers de tones del replè de terra, propiciant, de nou, que el mar arribés a sa murada. Es va dotar al nou espai d'una estructura geomètrica, generada a partir de la existent a la murada i a la Seu i materialitzada per tots els elements que l'integren com la forma del mirall d'aigua, el trespol, bancs, arbrat, etc., al servei del conjunt històric, subsidiari de ell.

Endemés- i es una important novetat dins les premisses recurrents de la conservació del centre històric- el nostre Parc va valorar l'existència de la nova infraestructura viària, l'autovia de Llevant, protagonista indiscutible dels nous temps, i lluny d'intentar ocultar-la -per altre banda cosa impossible de fer- la va incorporar com a protagonista principal -juntament amb el conjunt històric artístic- a la dialèctica plantejada entre ambdós, va resoldre els problemes creats i potencià les novetats positives, especialment la nova visió de passejants i cotxes des de terra ferma.

Es va inaugurar el 1984.

Va quedar pendent l'execució la segona fase del projecte, consistent en poder passar, aigua i vianants, per davall de l'autovia a l'alçada del baluard de Berard -amb una amplada de quaranta metres- i aconseguir un espai d'uns 25000m² guanyats al mar entre l'anterior i la platja de ca'n Pere Antoni.

El Parc de la Mar del nostre equip, tant per la situació política en la època del concurs, la dictadura franquista, com per haver aconseguit la seva realització, -en la seva part més important- ja amb democràcia, gràcies amb bona mesura al batlle Ramón Aguiló. Es un esdeveniment paradigmàtic. O, mes ben dit, ho hauria d'haver sigut.

Consciència col·lectiva, rectificació, demolició, envergadura, determinació política i eficiència arquitectònica son elements absolutament necessaris per la configuració urbana de la nostra ciutat. El 1977 i ara.

En el interessant contingut de la revista on escric aquesta col·laboració hi surten bona part dels problemes històrics no resolts: la degradació dels barris, l'edifici de GESA, Ca'n Weyler, els quarters de Son Busquets, l'espai subterrani de la Plaça Major, etc.

També hi podríem afegir alguns mes com l' invasió de pantanans per vaixells a ca'n Barberà i al Mollet, el deteriorament de l'espai del Passeig Marítim conegut com de Santo Domingo de la Calzada -la seva existència recorda un poc a la del Parc de la Mar al ser un replè del mar davall del Jonquet-, l'entrada a Palma a l'altura del Palau de Congressos, els desapareguts passejos de les avingudes, etc...

Algunes d'aquestes assignatures pendents tenen que veure amb el creixent protagonisme dels cotxes a la segona meitat del segle XX, algunes altres amb la dels vaixells d'esbarjo i dels creuers, ja en el segle XXI i totes amb el descontrolat i excessiu creixement turístic dels darrers seixanta anys.

La reflexió que ens pertoca com a ciutadans es si es pot admetre el creixement urbanístic. El Parc ens dona la resposta: sí, si es creix bé. Es fàcil créixer bé?, rotundament no.

Vistes del l'entorn de la Seu abans que es fes el Parc de la Mar.
Fons Sebastià Mulet.

A la vista dels importants temes pendents, diríem que es quasi be impossible créixer be. Créixer be no es només preveure amb el planejament les reformes amb amplies expressions gràfiques -com ara s'està fent- sinó aconseguir portar-les a cap. Els plans urbanístics, per si sols, no basten si no van acompanyats de la gestió i del pressupost corresponent.

A Palma tenim precedents d'actuacions públiques reversibles i reformadores paradigmàtiques, el Parc de la Mar es un bon exemple.

A les que podem sumar actuacions privades amb destacada incidència urbana: algunes les conec de primera mà, per haver-hi intervingut com arquitecte.

Però l'exemple més important quan a actuacions urbanístiques privades executades a la nostra ciutat es, sense dubte, les protagonitzades per Joan March, una de les seves empreses, i l'arquitecte Gabriel Alomar: Jaume III, Olivar, etc..

Avui dia es molt difícil que l'administració faci, no nomes projecti, actuacions com les descrites i també ho es que les faci la iniciativa privada.

Es podrà argumentar que quan en Joan March i en Gabriel Alomar varen fer les reformes era en plena dictadura franquista -i es vera- i que quan es va fer el Parc de la Mar l'influència d'un artista mundial com Joan Miró va esser decisiva, i es vera, o que l'actuació d'alguns polítics com l'alcalde Ramón Aguiló varen esser decisius, i es vera, o que sense la Fundació la Caixa la rehabilitació del Gran Hotel no hagués sigut la que va esser, i es vera...

Hem d'acceptar que realitats fortuïtes, com va esser el nas de na Cleopatra seduïnt primer a Juli César i després a Marco Antonio i les conseqüències a la història de Roma, son les que transformen la realitat.

La ràbia que ens produeix aquest estrany fenomen probablement està a la rel d'algunes de les nostres frustracions col·lectives, incloses les urbanístiques.

LA CALATRAVA DE BARRI DEGRADAT A ??

Per Edita Navarro Tuneu
Veïnada i membre de l'Avv La Calatrava

Foto: Edita Navarro.

Segons sembla a partir de l'actual revisió del Pla General d'Urbanisme de Ciutat, la Calatrava, juntament amb el Puig de Sant Pere, el Jonquet i sa Gerreria deixaran de tenir la consideració de barris degradats, característica que als anys 80, va impulsar els PERI d'aquests barris i van propiciar els profunds canvis urbanístics i sociodemogràfics que tots coneixem i que realment van canviar la fisonomia i la vida d'aquestes zones de forma substancial i que en general (tret d'alguna actuació concreta), són considerats pels experts i també per la ciutadania de forma positiva.

Encara ara alguna vegada i després de més de 30 anys de les actuacions de rehabilitació, em trobo pels carrers del barri alguna persona major passejant amb l'entrecella arrugada i els ulls aclucats forçant la imatge del record i ja coneixent aquesta ganyota, m'hi acost: "jo de jove vivia en aquella cantonada i sembla impossible, però no havia tornat i qui ho diria... com ha canviat. ¡Ara està molt net i què tranquil! Perquè cregui'm, abans no s'hi podia viure, tot era droga, brutor i gent de malviure!" És ben cert, la Calatrava ara, podríem dir que és en general, un barri tranquil i en el qual la qualitat de vida és bona, per això, sembla lògic que ens treguin la qualificació de barri degradat, encara que, i després de la lectura del lúcid i clarificador article "Barris degradats i barris degenerats" d'en Carlos Garcia-Delgado, de l'anterior número de CIUTAT, pensam que tenim alguns indicis que apunten, sinó s'hi posa remei, cap a l'esmentada degeneració.

Que ens està passant? De forma suau és veritat, com l'aigua que s'encalenteix lentament per bullir els caragols i que fa que no ens n'adonem.

La introducció de la iniciativa privada que començà a aparèixer al barri a partir de la intervenció rehabilitadora que va fer l'administració ha generat com a mínim dos efectes. D'una banda la substitució d'edificis d'ús

residencial per l'ús turístic. "Oh! Ja tenim hotels!", deien algunes veus al principi. Ara el que tenim són alguns punts claus del barri on es fa difícil, per exemple, fer una cosa que fins ara tothom feia, com era, dormir a l'estiu amb les finestres obertes. Tenim també un creixement circulatori, ocupacional i de sistemes de climatització tan excessiu que augmenten el renou i la temperatura de tal forma que s'ha acabat gaudir de la frescor nocturna natural. Ara pareix que ha de ser, inevitablement substituïda, per l'artificial i així aportar el nostre granet d'arena a l'encalament planetari.

Cal afegir-hi també a aquest fenomen, la transformació dels típics terrats per estendre la roba de tota la vida, en zones exclusives de "rooftop" amb piscina, bar, restaurant i amb música a l'aire lliure "hasta altas horas de la noche" com resa sense cap tipus de vergonya a la web d'un dels esmentats hotels amb nom principesc. I tota aquesta meravellosa festa nocturna té lloc només a 3,5 metres de distància del dormitori del veïnat de tota la vida. Ens diu en Carlos Garcia-Delgado: "Quan els espais són massivament modificats per atendre els turistes, els habitants i les seves activitats també desapareixen, i la ciutat degenera de manera imparable". I és per això que inevitablement ens demanam si s'ha iniciat un procés de degeneració imparable.

En quatre anys hem passat a tenir en 260 metres de la façana marítima del barri 3 hotels d'aquest que no ens deixen dormir, que col·lapsen el clavegueram i produeixen males olors, que generen taps circulatoris, que utilitzen els carrers, segons ells els secundaris del darrere i pels veïnats, els nostres carrers, els de tota la vida, els que hi vivim cada dia, com a zones de serveis i de càrrega i descàrrega de mercaderies i de dipòsit i de retirada de fems i de vidre a qualsevol hora de la nit amb carretons de rodes de ferro que amb l'empedrat retronen de mala manera.

Es diu que és necessari que la iniciativa privada intervingui en els processos de regeneració de la ciutat i no diem que no, però des del petit i sucós observatori del nostre barri pensam que cal que Cort planifiqui i controli molt acuradament aquests processos. Els darrers anys la força veïnal juntament amb decisions polítiques contundents sembla que han returat un poc el procés (moratòria hotelera i prohibició del lloguer turístic) però cal que des de Cort es segueixi intervenint no sols en les qüestions urbanístiques sinó també en altres aspectes per evitar la degeneració que sembla que ens pot aplegar.

Segueix l'article sobre la degeneració dels barris: "Avui Venècia, vegin, ja no pot ser visitada. Per una senzilla raó: perquè ja no existeix. Hi ha les seves pedres, per ser vistes, però sense l'emoció que els donava el fet d'estar vives". I també amb això ens hi sentim identificats. El nostre barri comença a semblar que no existeix perquè d'una banda s'envelleix i d'altre cada vegada hi ha menys joves i nins i han desaparegut els comerços que teníem. O sigui, la buidor i falta de vivesa està servida. Aquest és el segon efecte que amb la incursió de la iniciativa privada rehabilitadora es va produir i és la desaparició dels edificis habitacionals a l'abast econòmic dels joves i de les famílies mitjanes. Ara el barri era molt interessant i les immobiliàries van anar comprant edificis d'habitatge degradats per esbucar i fer habitatge de nova construcció i d'alt poder adquisitiu, primer en primera línia i després en segona i en tercera, combinat amb la compravenda dels antics casals per, a part de reconvertir-ne alguns en hotels, no sabem exactament que se'n fa dels altres. El que observam és que es compren es reformen i es tanquen i o potser es tornen a vendre fent una roda sense fi o s'espera a no se sap que, però la majoria romanen tancats.

A la fi i a la cap el nostre barri es gentrifica amb persones d'altres països i també amb persones autòctones que els agrada això de retornar a un centre de ciutat ara net i polit, però que en general no hi fan vida de barri. De totes maneres mantenim encara una certa diversitat a causa del fet que tenim habitatges per a llogar del Patronat Municipal de l'Habitatge que es varen construir en l'època del PERI. Per sort, una part important d'ell són en règim de lloguer, perquè els que el Patronat va posar a la venda, són molt d'ells avui en dia, propietat de persones estrangeres, ja que els primers propietaris els varen vendre a mesura que els preus al barri es varen anar enfilant. Aquí tenim un bon aprenentatge a fer i evitar que les inversions de diners públics serveixin per generar plusvàlues directes que van a mans privades.

Ara l'IBAVI està construint un petit edifici d'habitatges cedit per l'Ajuntament i queden encara dos edificis més, un al carrer Berard i l'altre al Carrer Capellans que vénen de l'època del PERI i que per tant fa trenta anys que estan apuntalats i pendents de construcció, pensem que potser seria avinent que junt amb la desqualificació de barri degradat s'eliminessin aquests dos focus que

Foto: Edita Navarro.

encara queden pendents de la situació de degradació de fa trenta anys. Si així fos amb la construcció de tres edificis públics d'habitatge que es donessin en lloguer (cal no oblidar que les inversions públiques de fa trenta anys han acabat generant plusvàlues en mans privades) a persones i famílies joves ajudaria a invertir el procés de canvi sociodemogràfic i es podria mantenir un barri viu i divers.

Venen temps de canvis. Les intervencions públiques que estan ja en marxa, és a dir la finalització del procés de rehabilitació de les murades amb l'obra de rehabilitació del Bastió del Príncep amb el seu Centre d'Interpretació i la propera rehabilitació de les Torres del Temple, juntament amb el nou ús de l'Escola de Montisón, són obres i canvis d'usos de gran envergadura que poden tenir efectes molt impactants sobre el nostre barri. De tot això n'estem assabentats per la premsa i no sabem si els planificadors de les mateixes han après dels errors comesos fins ara, no sabem si han reflexionat i han previst els efectes que aquestes obres tendran a curt i a mig termini sobre la nostra vida quotidiana. ¿Es farà?, es demana l'article que ens inspira. Haurem après del camí fet fins ara? Seran intervencions que a més a més d'incrementar l'actiu turístic de Ciutat, augmentaran la qualitat de vida dels residents o almenys no l'empitjorarà i no els expulsarà? Seran inversions en la línia d'una economia verda i diversificada que tant necessitem? Ens agradaria pensar que si, però sincerament, no n'estem segurs. Nosaltres ens oferim per participar, opinar i en definitiva ser tinguts en compte.

Peatonalitzacions: EINES PER A RECUPERAR LA CIUTAT?

Eixos de Blanquerna i Fàbrica

Per Maria Gómez
Arquitecta i urbanista

Foto: Última Hora.

La peatonalització de carrers és una de les mesures que s'han consolidat per revertir el model actual de *cotxecentrisme* cap a un model de ciutat que modifica la distribució de l'espai públic pel que fa a vehicles i persones, prioritzant la ciutadania. Mentre l'ocupació excessiva del vehicle privat no minvi, haurem de continuar exigint espais per a l'ús exclusiu dels vianants per a una millora de l'habitabilitat de l'espai públic, una mobilitat més sostenible i segura i l'augment d'espais verds. Abans de peatonalitzar Fàbrica i Blanquerna, moltes recordareu també la gran controvèrsia que van tenir l'adequació per a vianants dels carrers Sindicat, Sant Miquel o Oms. Tot i que la peatonalització de carrers és de les transformacions urbanes més senzilles de fer en una ciutat, possiblement sigui de les més polèmiques. Mentre que d'altres ciutats de l'estat i del món en fan bandera, a Palma encara hem de justificar l'execució d'aquells eixos que des dels anys 80 el planejament ja defineix com connexions principals de vianants.

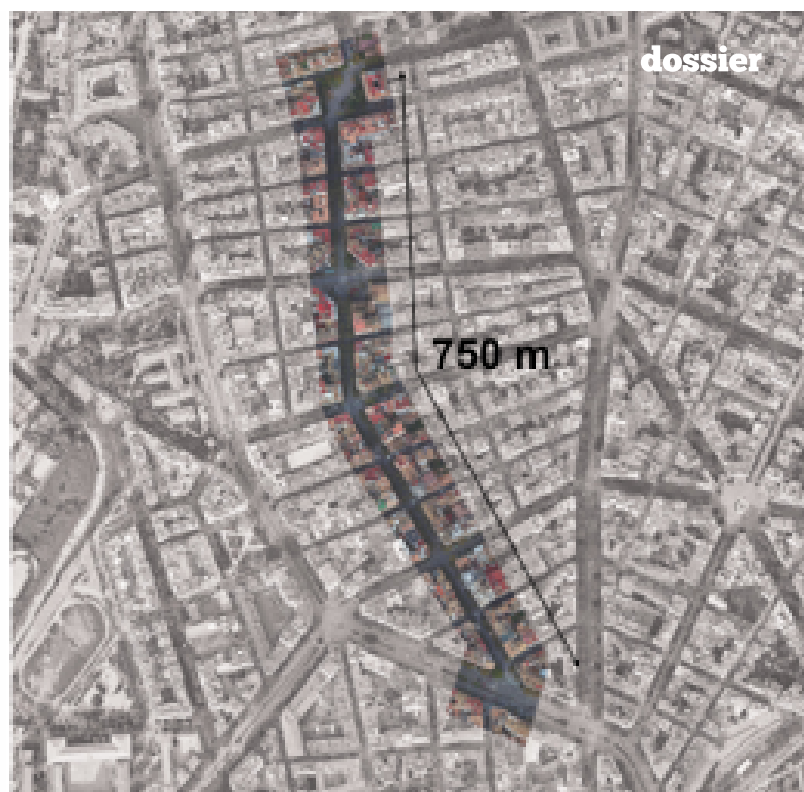
La dificultat no es troba en la tipologia de la intervenció sinó, més aviat, en l'acceptació ciutadana de la proposta i en la necessitat de redacció d'instruments urbanístics que l'acompanyin per assegurar la preservació dels comerços de proximitat, evitar la concentració de bars i restaurants i assegurar el descans nocturn.

Fets que vam aprendre bé amb l'execució dels eixos de Fàbrica i de Blanquerna.

Durant la legislatura de n'Aina Calvo, l'Ajuntament de Palma va fer un esforç en definir noves directrius per impulsar un nou model de ciutat. De fet, va ser amb la presentació del Pla de Mobilitat de Palma l'any 2009 on es va recollir, entre altres propostes, la recuperació dels eixos cívics per connectar el centre històric amb els barris de l'eixample. L'Ajuntament, en paral·lel, ja treballava en les obres d'execució del primer tram de l'Eix cívic Blanquerna-Plaça París-Col·liure que inaugurarà l'any 2009, entre gran expectació de la ciutadania i gran decepció dels comerciants. Per a la ciutadania, l'eix de Blanquerna situat al barri de Bons Aires suposava la primera intervenció (d'un mínim de set previstes) de pacificació d'un carrer fora del centre històric, mentre que els comerciants al·legaven erròniament que la pèrdua de 250 places d'aparcament en superfície els suposaria un declivi de clientela i un augment de la inseguretat. No es pot negar que aquesta intervenció urbana ha aportat a un dels barris més densos de ciutat un espai de trobada de veïns i veïnes, de passeig i de referència tant pel barri com per la ciutat. Tot seguit, l'any 2010 s'inaugurà la peatonalització d'un tram de 200 metres del carrer Fàbrica. En aquest cas, la transformació fou un desastre. La peatonalització arribà en un moment d'èxit de l'oci nocturn al barri de Santa Catalina i les pitjors previsions es van complir inundant les plantes baixes d'establiments de restauració i expulsant qualsevol ús veïnal del carrer. Avui encara, patim aquesta apropiació de l'espai en mans privades i no sembla que es vulgui revertir la situació en un futur pròxim.

Eixos cívics de Fàbrica (esquerra) i Blanquerna (dreta).

Per sort, els fets ocorreguts a Fàbrica i al tram més proper de les Avingudes a Blanquerna, motivaren la demanda veïnal de la redacció de la Modificació del Pla General de Palma referida a la regulació dels usos en els eixos cívics i trams de vial d'ús preferent de vianants que va ser aprovada definitivament el novembre del 2018. Aquest document urbanístic, tot i tenir una sèrie de limitacions formals pel que fa a la definició dels carrers que es regulen baix aquest paraigües, assegura una certa protecció dels comerços existents i de la ciutadania. A més, cal destacar l'èxit de la prohibició dels tancaments de terrasses dels bars mitjançant l'Ordenança municipal de l'ocupació de la via pública (2018) que ens ha retornat la visió àmplia del carrer, de façana a façana.

Avui, l'execució de la resta d'eixos previstos al PGOU vigent segueix sent polèmica i encara no entenc per què. Ara, amb la motxilla d'aprenentatges i ja amb un bon manual d'execució dels eixos cívics tenim les eines per fer-ho bé. No oblidem que la peatonilització d'espais aporta beneficis per a la salut emocional com la tranquil·litat, la seguretat i la satisfacció; millora el descans, ja que hi ha menys renou; redueix la contaminació i provoca la socialització. Esper amb impaciència el desplegament d'altres actuacions urbanes que converteixin aquestes dues experiències puntuals de Blanquerna i Fàbrica en bocins d'una àmplia xarxa de carrers per a vianants que connecti els principals espais de la nostra trama urbana amb les barriades.

Comparativa del carrer Blanquerna abans i després de la prohibició de tancaments de terrasses dels establiments de restauració. Fotos: Lluís Gené.

S'Escorxador, avui. Foto: Cristina Llorente.

S'ESCORXADOR: EXEMPLE D'EDIFICI VIU

Per Pere Rabassa
Arquitecte

S'Escorxador, obra de l'arquitecte Gaspar Bennàssar és un bon exemple de com un edifici, en aquest cas un conjunt d'edificis, perduren en el temps molt lluny de l'ús per al qual va ser construït.

Projectat per Bennàssar l'any 1905, amb característiques formals pròximes al modernisme amb profusió decorativa de les influències de l'època, va marcar de manera contundent la llibertat del projectista a l'inici de la seva activitat professional.

El conjunt que es va situar als límits de l'eixample, tingué un caràcter funcional, higienista i innovador. Està organitzat amb simetria des de l'accés pel carrer Emperadriu Eugènia, façana visible amb dos pavellons de funció administrativa i tancament amb reixes. La resta del conjunt el conformaren els pavellons de sacrifici i escorxador d'animals, que convergeixen en el centre amb un gran umbracle que els unia. A la perifèria, de forma circular, es situaren els corrals. El recinte es tanca amb un mur que evitava les vistes a l'interior.

En 1982, ja absorbit per l'eixample, va finalitzar la seva activitat com a escorxador municipal. L'any 1983 l'Ajuntament el va cedir a la universitat per situar la Facultat de Dret, per tal d'acostar les activitats acadèmiques a la ciutat. Aquesta acció no va prosperar, després de la convocatòria d'un concurs que no garantia una actuació respectuosa

amb l'edifici, com va denunciar el Col·legi d'Arquitectes. També es va parlar de la possibilitat d'ubicar-hi el Museu d'Art Modern.

L'any 1988 l'Ajuntament i Mercasa acordaren la seva rehabilitació per a ús de centre comercial i equipaments preservant íntegrament les seves qualitats com a edifici emblemàtic de la ciutat. El projecte va ser redactat per l'arquitecte Daniel Gelabert per encàrrec del Ministeri d'Obres Públiques, inaugurant-se el 1991.

Avui dia, és un lloc de referència, no sols per la seva qualitat arquitectònica, sinó com a centre de trobada, serveis i activitats del barri i la ciutat. Una vegada més constatem que la vida dels edificis pot perdurar amb nous usos que es beneficien de la seva qualitat arquitectònica.

S'Escorxador, abans. Foto:
Col·lecció particular.

NOTÍCIES DE CIUTAT

El Ajuntament de Palma aprueba sus presupuestos más sociales contra la COVID

Última Hora, 11/11/2020.- «Es un incremento que crece a pesar de las dificultades que tuvimos en 2020 porque queremos dar una mejor respuesta sanitaria y crecen porque podemos incorporar los remanentes», señaló el alcalde de Palma, José Hila.

El nuevo tranvía conectará el centro de Palma con Son Espases en 15 minutos

Diario de Mallorca, 02/12/2020.- Cabe destacar que la partida se ha rebajado de forma notable al aprovechar parcialmente el trazado marcado por el tren de Sóller, de modo que las obras serán mínimas.

Palma regula l'ús dels patinets elèctrics

Ara Balears, 06/11/2020.- Els menors de 15 anys no podran conduir aquest vehicle, els patinets hauran de dur la llum sempre encesa i tenir timbre, el conductor haurà de dur un guardapits reflector o algun element que sigui visible a 150 metres i queda prohibit que hi hagi més d'una persona damunt el vehicle.

Cort empieza el proceso participativo para definir los posibles usos de las galerías de la Plaça Major

Última Hora, 07/12/2020.- Se trata de un proceso que pretende implicar a las diferentes asociaciones ciudadanas, de comerciantes y profesionales con las que se quiere acabar de definir, a lo largo de los próximos meses, la distribución precisa de este espacio.

La reapertura del mercado de Camp Redó sigue en el aire por falta de financiación

Diario de Mallorca, 03/12/2020.- Los 1.500 metros cuadrados de la planta baja y los 800 del primer piso, además del estacionamiento subterráneo para 50 vehículos, siguen inutilizados a la espera de la anunciada rehabilitación.

Las terrazas de bares y restaurantes en los aparcamientos continuarán el próximo año

Diario de Mallorca, 13/12/2020.- Las mesas y sillas de los bares y restaurantes colocadas en parte de los aparcamientos exteriores podrán seguir ahí el próximo año. Como la exigencia de mantener las distancias continúa vigente, ya que la pandemia no remite, el Ayuntamiento está preparando un nuevo decreto para permitir a los propietarios de estos negocios que mantengan la ampliación de las terrazas en detrimento de los vehículos, según indicaron desde el área de Gobierno Interior.

L'Ajuntament de Palma només ha sembrat 1.400 arbres dels 10.000 que vol plantar

Ara Balears, 03/12/2020.- El febrer del 2021 entrarà en vigor el contracte de manteniment de les zones verdes del municipi que impulsarà les sembres, segons Cort.

Las voces femeninas de La Soledad

Última Hora, 04/12/2020.-El colectivo local Aatomic Lab, junto al Grupo de Mujeres de La Soledad, acoge este viernes, a las 19.00 horas, en Can Ribas, el Festival Internacional Fem Tour Truck, una iniciativa itinerante sobre videoarte feminista que ya ha recorrido distintas comunidades para

Cort aprueba colocar cinco nuevos radares para el control de velocidad

Última Hora, 04/12/2020.-El Ajuntament de Palma ha aprobado un decreto que autoriza la instalación, en próximos días, de cinco radares para el control de velocidad. El objetivo es el control de la limitación de la velocidad de circulación a 30 kilómetros por hora en el 90 % de las calles de Palma o a 40 o 50 kilómetros por hora en otras vías.

futur de Palma

ENTITATS TREBALLANT
PEL MODEL DE CIUTAT

Avança el Fòrum de la Societat Civil

El mes de novembre, el Fòrum de la Societat Civil va ser molt actiu. Es va reunir amb la presidenta del Govern, Francina Armengol i la presidenta del Consell de Mallorca, Catalina Cladera. També va organitzar una xerrada per conèixer les oportunitats que es presenten amb els nous fons europeus que s'obriran a causa de la Covid-19,

ARCA demana vigilància i futur per a la possessió de Son Reus, com a element històric propietat de l'Ajuntament de Palma

Demana una vigilància efectiva per evitar més expolis a Son Reus i pensar usos adients que garantitzin un futur digne per aquestes cases de possessió i el seu terreny agrícola.

La Federació d'Associacions de Veïns de Palma celebra 40 anys

L'entitat celebra que aquest PEP reculli moltes de les reivindicacions d'ARCA i de les seves al·legacions. Tot i que també reconeix que hi ha aspectes millorables, expressa la seva satisfacció davant del que consideren "una bona notícia per la ciutat i ha estat aconseguida per la lluita de la ciutadania".

PALMA XXI continuà amb activitats sobre el futur parc agrari

Aquest mes ha organitzat una taula rodona sobre agricultura ecològica i producte km. 0 amb la col·laboració de l'Associació de Veïns del Secar de la Real i un taller sobre custòdia agrària i conservació ambiental, amb el GOB Menorca i la col·laboració de l'Associació de Veïns de Son Sardina.

ARCA

Cercle
d'Economia
de Mallorca

PALMA XXI

FEDERACIÓ D'ASSOCIACIONS
DE VEÏNS DE PALMA

JAMM
JONS ARQUITECTES DE MALLORCA

Fora
per a la
inclusió
social
EAPN
ILLER PALMERS

COPIB
Col·legi Oficial de Psicologia
de les Illes Balears

Fundació
Darder
Mascard

Fundació
Darder
Mascard

CEA AGRICOLA
EPA AGRICULTURA
EPA AGRICULTURA

LA CIUDAD CUÁNTICA

Por Lourdes Durán

Ciudad Mujer

El mismo día que unas cuantas mujeres, pocas, muchas, miles, millones salen a la calle con todas las cautelas debidas al virus de la COVID19 para clamar contra la violencia hacia la mujer, este mismo 25N se muere el futbolista Maradona. “Conmoción mundial: muere Diego Armando Maradona”, se lee en un diario de Argentina. El mundo llora la pérdida del héroe masculino y olvida que son millones las víctimas de la violencia de género solo por ser mujeres. Cuestión de perspectiva, cuestión de prioridades.

Esa misma jornada, millones de mujeres viven atemorizadas porque en sus casas se esconde una fiera que las amenaza a grito y cuchillo a ella y a sus hijos. Ese mismo día de luto mundial por el futbolista, unas chicas regresan a sus casas tras gritarle al mundo que ‘ni una víctima más’ alegres de saberse colectivo, son insultadas en el camino por pandillas de hombreitos. Algunos no alcanzan ni los 15 años. Violencia tras violencia, es el menú habitual que se desayuna en el mundo y que en Mallorca ya se ha traducido con tres mujeres asesinadas por esos hombres que seguro se sumarían a la “conmoción mundial” por la muerte de Diego Armando Maradona.

Y de prioridades pienso si como Goethe reclamo “luz, más luz” en la ciudad que habito. La escuadra y el cartabón que han usado, a instancias de los políticos, urbanistas y arquitectos para delinear el lugar donde vivimos siguen olvidando a las mujeres en sus herramientas digitales. La oscuridad acorta la distancia entre el agresor y la víctima y en tiempos de pandemia con el comercio liquidado, las calles están desiertas, lloramos la ruina y a la vez tememos por nuestra integridad. Ni una ni dos ni tres, yo misma incluso, nos citamos para un café, una comida o un lo que sea pero “no muy tarde”. Las mujeres somos Goethe y pedimos más luz. Ellos no porque no tienen miedo.

Si la Inteligencia Artificial (IA) está cambiando ese mundo de ayer en el que vivimos hoy y su reflejo social se percibe en cambios de sexo, reivindicaciones trans, identidades sexuales que se han quedado cortas ante el aluvión de otras reclamaciones, de un querer existir en otro, otros cuerpos, el miedo recorre el mundo porque seguimos a oscuras. Sobre todo nosotras.

Hace años que desde el urbanismo con perspectiva de género, se busca destronar el modelo de ciudad hecha a la imagen y semejanza de los hombres. Son ejemplares las propuestas del Col·lectiu Punt 6 que reclaman políticas públicas que aborden la ciudad con perspectiva de género, o

como Leslie Kern, que recuerda cómo las urbes han sido hechas por y para los hombres. En Palma, el colectivo Ciutat per a qui l'habita, formado básicamente por mujeres pero en el que también hay hombres, se ha hablado del tema, se ha debatido entre los vecinos y han invitado a quien quiera escuchar sus propuestas.

Pedimos otras trazas urbanas porque queremos pasear tranquilas, desplazarnos sin tener que sentir miedo ante el sonido de las pisadas en nuestro cogote porque las sentimos posibles amenazas y las exigimos porque queremos vivir la ciudad con la misma tranquilidad que sienten los que no están amenazados en razón de su género. Para ello, son necesarias más medidas como aceras más anchas, autobuses a demanda y/o mayor frecuencia de autobuses en las periferias de la ciudad. Y sobre todo, más luz. No queremos vivir a oscuras.

Nota: La periodista i escriptora Lourdes Durán publica els seus articles cada setmana a la web de Palma XXI, acompanyats per les il·lustracions de Toni Salvà.

CIUTAT

REVISTA DE PALMA

PALMA XXI